

Ema Selič in Marcela Batistič Zorec

Počitek in spanje v vrtcu z vidika zakonodaje in prakse

Povzetek: V prispevku predstavljamo raziskavo o počitku in spanju v vrtcu, izvedeno v sklopu magistrskega dela. V dveh vrtcih iz Osrednjeslovenske in Savinjske regije smo ugotavljali, kako poteka počitek oz. spanje v vrtcu, ali imajo otroci možnost izbire, ali bodo v vrtcu spali, in organizacijo dejavnosti za otroke, ki ne potrebujejo spanja. Zanimalo nas je tudi, kakšna so zakonska določila na tem področju z vidika varnosti in zdravja otrok ter kako jih razumejo in upoštevajo vzgojitelji, organizatorji prehrane in zdravstveno-higienskega režima, ravnatelj in zdravstveni inšpektor. Uporabili smo deskriptivno in kavzalno neeksperimentalno metodo pedagoškega raziskovanja ter kvantitativno in kvalitativno obdelavo podatkov. V obeh preučevanih vrtcih prevladuje praksa, da gredo vsi otroci počivat, po določenem času pa nespeči otroci lahko vstanejo in se gredo igrati. Rezultati kažejo razlike med vrtcema pri poteku počitka oz. spanja ter pri organizaciji dejavnosti za nespeče otroke. Zlasti vprašljiva se nam zdi praksa postavljanja ležalnikov po sistemu glava–noge, ki je značilna za večino oddelkov obeh vrtcev. Iz ravnanj strokovnih delavcev je razvidno, da se ne sprašujejo, ali so na področju počitka in spanja njihova ravnanja v skladu z zakonskimi določili, Kurikulom za vrtce in upoštevanjem pravic otrok.

Ključne besede: dnevna rutina, počitek in spanje, prikriti kurikulum, zdravstveno-higienske zahteve, pravice otrok

UDK: 373.2

Strokovni prispevek

Ema Selič, mag. prof. predšolske vzgoje, Vrtci občine Žalec, Prežihova ulica 2, 3310 Žalec; e-naslov: ema.selic@gmail.com

Dr. Marcela Batistič Zorec, docentka, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: marcela.zorec@guest.arnes.si

Uvod

Spanje v vrtcu je zagotovo eden najbolj problematičnih in za mnoge otroke nepriljubljenih elementov dnevne rutine. Pomanjkanje intimnosti in prisila, da spiš ob določenem času, pri mnogih otrocih povzroča odpor oz. zavračanje tega dela skupinske rutine. Več avtorjev (Bahovec in Kodelja 1996; Cotič 2004; De Batistič 1990) poroča, da starejši otroci ali odrasli na vprašanje, kaj se jim je v vrtcu najbolj zamerilo, najpogosteje navajajo spomine, povezane s spanjem, hranjenjem in opravljanjem toaletnih potreb. Kljub temu, da naj bi se z uvedbo Kurikuluma za vrtce (1999) dnevna rutina spremenila v smeri večje fleksibilnosti in upoštevanja individualnih potreb, pa tudi ena od novejših raziskav (Batistič Zorec in Jug Došler 2016) ugotavlja, da čas počitka in spanja ostaja ena najbolj problematičnih točk otrokovega bivanja v vrtcu, kjer se najpočasneje in najtežje spreminjajo ustaljene navade in postopki odraslih. Pričakovanje, da bodo vsi otroci v oddelku počivali oz. spali ob vnaprej določenem delu dneva, je nerealno, saj čas, določen za počitek v vrtcu, bodisi ne ustreza otrokovi biološki uri bodisi so otroci preprosto prerasli potrebo po dnevnem počitku (Staton idr. 2017).

V prispevku predstavljamo del ugotovitev raziskave, ki je nastala v sklopu magistrskega študija predšolske vzgoje na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. Čeprav je bila izvedena na manjšem priložnostnem vzorcu le dveh vrtcev in njenih ugotovitev ne moremo posplošiti, pa se nam zdijo te zanimive in aktualne, ker skušajo razložiti kontekst (kultura vrtca, vloga pedagoških vodij in vodij zdravstveno-higienskega režima, subjektivne teorije vzgojiteljev itd.), zakaj se prav na tem področju praksa v slovenskih vrtcih počasi in težko spreminja. Ideja za raziskavo se je porodila pri seminarju z naslovom Nadzorovano in regulirano otroštvo, katerega cilj je bil kritično ovrednotiti smiselnost pravil v vrtcu, kdo je vir postavljanja pravil, kako jih razumejo in ocenjujejo strokovni in vodilni delavci vrtcev ter kakšne so njihove implikacije za prakso institucionalne predšolske vzgoje.

Raziskave o spanju v slovenskih in tujih vrtcih

V primerjavi z mnogimi drugimi državami je slovenska posebnost, da je velika večina (91 %) vrtcev javnih in da so zaradi velikega deleža zaposlenih mater oz. žensk skoraj vsi otroci vključenih v celodnevne programe (Predšolska vzgoja in izobraževanje v vrtcih, Slovenija 2015/16)). To pomeni, da v vrtcih, katerih poslovni čas je prilagojen delavniku staršev, otroci v povprečju preživijo okoli devet ur dnevno. V tem času imajo štiri obroke (zajtrk, kosilo in dve malici) ter čas, namenjen počitku oz. spanju. Nekateri (npr. Šetinc 1990; Ebert 2002) v zvezi s hranjenjem in spanjem opozarjajo, da je lahko problematično, ker si institucionaliziran sistem predšolske vzgoje prisvaja funkcije, ki tradicionalno spadajo v družinsko socializacijo. Posebno spanje otroci povezujejo z domom, zato se mnogi težko umirijo in zaspijo (Trister idr. 1992).

V prvi slovenski raziskavi o tej problematiki (De Batistič 1990) se je prav pri spanju najbolj kazal problem neupoštevanja individualnih potreb oz. upoštevanja razlik med otroki. Z izjemo enega oddelka v vzorcu je bil povsod enak režim spanja za vse otroke v oddelku: vsak dan so morali ob za to določenem času spati oz. tiho ležati na ležalnikih, v oddelkih najstarejših otrok pa so spali občasno ali nikoli. Tudi v nekaj let pozneje opravljenih raziskavah (Bahovec in Kodelja 1996) so potrdili, da spanje ostaja nevralgična točka vrtcev. V slovenskem vzorcu nobena vzgojiteljica ni vprašala otrok, ali želijo spati, v vzorcu ljubljanskih vrtcev pa je bilo takih le desetina. V tretjini vrtcev slovenskega vzorca so nespeči otroci lahko po določenem času vstali in kaj počeli, a le v enem jim je vzgojiteljica pripravila alternativno dejavnost. V ljubljanskih vrtcih se je 40 % nespečih otrok lahko v času počitka igralo v drugem prostoru, medtem ko je v slovenskem vzorcu imela to možnost le desetina. Na podlagi rezultatov obeh raziskav avtorja (prav tam) ugotavljata, da so morali v več kot polovici zajetih oddelkov nespeči otroci ležati na ležalnikih, včasih s knjigo ali igračo, pogosto pa brez vsega.

Obvezno spanje v vrtcih za vse otroke je bilo uveljavljeno predvsem v nekdanjih socialističnih državah, kjer smo imeli v nasprotju z zahodnimi državami le celodnevne programe predšolske vzgoje. Nekoliko starejši viri (Bahovec in Kodelja 1996) navajajo, da v člankih, ki opisujejo dnevno življenje v vrtcih, in tujih kurikulumih (npr. italijanski, angleški, norveški) spanja niti ne omenjajo. Na Norveškem spijo le otroci do tretjega leta, pa tudi ti se lahko igrajo v sosednjem prostoru, če ne želijo spati. Drugače pa je na Kitajskem, kjer večino časa vsi otroci delajo isto, torej morajo tudi vsi otroci po kosilu spati (prav tam, str. 84).

Očitno pa se z naraščanjem deleža v vrtce vključenih otrok problem obveznega spanja pojavlja tudi v nekaterih zahodnih državah. Avstralski raziskovalci (Staton idr. 2017) so v obsežni nacionalni raziskavi ugotovili, da ima večina vrtcev sredi dneva čas počitka, med katerim morajo otroci ležati ne glede na to, ali so utrujeni oz. ali lahko zaspijo. Le 30 % otrok v opazovanih vrtcih je v tem času zaspalo, kar v 80 % vrtcev pa v času počitka ni bila dovoljena alternativna dejavnost. Avtorji so menili, da to pomeni neupoštevanje otrokovih razvojnih potreb in pravice otrok do izbire. Zaradi teh ugotovitev so letos jeseni spremenili nacionalni kurikulum za predšolsko vzgojo, ki vrtcem postavlja zahtevo po upoštevanju blago-

stanja otrok ter določa nujnost upoštevanja individualnih potreb pri počitku in spanju.

V Republiki Sloveniji je bil na prelomu stoletja sprejet Kurikulum za vrtce (1999), nacionalni dokument, ki je strokovna podlaga za delo v vrtcih. Prenova vrtcev po sprejetju novega nacionalnega kurikula zagovarja precej drugačno pojmovanje dnevne rutine. V nasprotju z vnaprej določenim dnevnim redom iz preteklosti je cilj Kurikuluma za vrtce (1999, str. 10) »rekonceptualizacija in reorganizacija časa v vrtcu«, h katerega uresničevanju prispeva načelo prepletanja različnih dejavnosti in dnevnih rutin. Posebno podpoglavje je namenjeno spanju, hranjenju in drugim vsakodnevnim dejavnostim, pri katerih se priporočata fleksibilnost in možnost izbire. V času uvajanja nacionalnega kurikula (1999–2002) je bila posebna skrb posvečena pomenu dnevne rutine v smeri bolj fleksibilnega dnevnega reda, prilagojenega posameznikom in aktualnemu dogajanju v oddelku oz. vrtcu. Po Kurikulumu za vrtce (1999, str. 10) počitek in spanje ne bi smela biti ne obvezna ne časovno preveč strogo določena, organizirana pa bi morala biti v odvisnosti od individualnih potreb otrok in vrste dejavnosti posameznega dneva. Nacionalni kurikulum (prav tam, str. 21) določa, da je treba tudi pri tem delu dnevne rutine spoštovati otrokovo možnost izbire.

Zagotovo se je v slovenskih vrtcih v zadnjih skoraj dveh desetletjih veliko spremenilo, kaže pa, da prav počitek oz. spanje ostaja ena izmed težav, kjer do sprememb prihaja (pre)prepočasi. Raziskava v okviru projekta Reggio Emilia (Batistič Zorec in Jug Došler 2016) je pokazala, da še vedno manj kot desetina strokovnih delavcev upošteva različne potrebe otrok, tako da spijo le tisti, ki spanje potrebujejo, ostali pa počnejo kaj drugega. Za približno tretjino vzgojiteljev, ki so odgovorili, da spijo vsi otroci ali da nihče ne spi, ne moremo vedeti, ali upoštevajo potrebe vseh otrok ali pa se ravnaajo glede na večino. Največ strokovnih delavcev (37,7 %) je vztrajalo, da v času počitka vsi otroci ležejo, vendar so nespečim omogočili, da čez čas vstanejo in se igrajo. Povsem nesprejemljiva pa je bila po mnenju avtoric praksa kar desetine oddelkov (10,8%), kjer so morali nespeči otroci, z igračo ali brez nje, ležati na ležalniku ves čas počitka.

Počitek oz. spanje v vrtcu kot del prikrita kurikula

V prikriti kurikulum sodi vse, kar ni načrtovano (Bahovec in Kodelja 1996) oz. česar se otroci naučijo, ne da bi vzgojitelji to nameravali in opazili (Blaise in Nuttal 2013). Prepoznati ga je mogoče v poteku vsakdanjega življenja institucije, natančneje v nereflektiranih in nevpisanih praksah in ritualih vrtcev (Bregar Golobič 2004). M. Batistič Zorec (2005b) poudarja, da »tiha vednost«, ki se kaže v nenačrtovani vsakdanji komunikaciji vzgojiteljic z otroki, pomeni presečišče prikrita kurikula v vrtcih in subjektivnih teorij vzgojiteljic. Kroflič (2001) meni, da otroci prikrita pričakovanja vzgojiteljic zaznavajo in se nanje mnogokrat močneje odzivajo kot na odkrite, načrtovane zahteve.

E. Bahovec in Kodelja (1996, str. 11) opozarjata, da prikriti kurikulum »ne zadeva zgolj bolj ali manj ideološko obarvanih vsebin in učnih predmetnikov, ampak tudi, včasih celo predvsem, organizacijo vsakdanjega življenja in način komunikacije v

vrtnu ... Sem sodi vse, kar je v vrtnu samoumevnega in v zvezi s čimer otroci pogosto nimajo izbire: dnevni red in urejenost vrtna, potek hranjenja in spanja, način organiziranja in izbor dejavnosti in še kaj.« Vse to sestavlja skupek vsakdanjih navad, ki so lahko potrebne ali koristne, lahko pa se v njih skriva tudi presežek, ki ovira spremembe in uveljavljanje pravic otrok.

M. Batistič Zorec in A. Jug Došler (2016) menita, da se odrasli, ko gre za različne želje in potrebe otrok in odraslih, težko odrečejo ustaljenim praksam iz preteklosti, še posebej če jim prinašajo ugodnosti, pri počitku oz. spanju npr. čas, ko lahko opravijo kako drugo delo ali si spočijejo. Podobno ugotavljajo tudi avstralski raziskovalci (Staton idr. 2017), ki vidijo razlog za obvezno spanje oz. ležanje v pričakovanju vzgojiteljev, da bodo ta čas izkoristili za čiščenje, pisanje opazanj, načrtovanje vzgojnega dela ali odmor.

Dodaten problem slovenskih vrtncev je vztrajanje pri dnevnem redu iz preteklosti, ki zanemarja, da se je v zadnjih nekaj desetletjih dnevni ritem družin kot posledica poznejšega začetka in konca delovnika večine staršev močno spremenil. Čas kosila, ki mu v večini slovenskih vrtncev sledi počitek oz. spanje, je še vedno isti kot pred 30 in več leti, najpogosteje med 11. in 12. uro.

Eno pomembnih načel Kurikuluma za vrtnce (1999) je načelo izbire. To je povezano s Konvencijo o otrokovih pravicah (1989), ki poudarja pravico otrok, da izrazijo svoje mnenje o stvareh, ki jih zadevajo, in pravico do (so)odločanja. Tudi v mnogih sodobnih tujih kurikilih je poudarjeno spodbujanje participacije otrok pri izvedbi kurikula in organizaciji življenja v vrtnu. Vendar pa vzpostavljanje priložnosti za otrokovo izražanje mnenja ne implicira nujno tudi poslušanja in slišanja otrok ter njihovih pobud. O participaciji lahko namreč govorimo šele takrat, ko otrok izraža pobude, ki so slišane in vključene v odločitve (Rutar 2013). Menimo, da je prav počitek oz. spanje tista problematična točka, kjer o odločanju otrok skoraj ni sledu, saj so si pravico do odločanja vzeli izključno odrasli.

Ko govorimo o spanju v vrtnu, ne gre spregledati vloge zdravstveno-higienskih navodil s tega področja. V mnogih slovenskih vrtnih so namreč organizatorji zdravstveno-higienskega režima tisti, ki oblikujejo pravila o poteku spanja, npr. ureditvi igralnice, postavitvi ležalnikov, zatemnitvi prostora.¹ Več avtorjev (Bahovec in Kodelja 1996; Ebert 2002; Cotič 2004) ugotavlja, da je v slovenskih vrtnih mogoče zaznati pretirano skrb za čistočo in da so strogi zdravstveno-higienski predpisi pogosto v nasprotju s pedagoško doktrino predšolske vzgoje. Navedeni vidiki so povezani z nadzorovanjem človekovega telesa in mehanizmi discipliniranja v institucijah moderne dobe (Dolar Bahovec 2004). J. Cotič (2004) meni, da je s širitvijo šol in vrtnov otroštvo postalo polje vpeljave novih strategij družbene regulacije. V instituciji se je treba držati pravil, četudi so neprimerna in zastarela, pri čemer je najbolj problematičen tisti vidik, ki ni nikjer zapisan. Zdravstveno-higienski predpisi so povezani tudi z nadzorovanjem človekovega telesa in mehanizmi discipliniranja v institucijah moderne dobe (Dolar Bahovec 2004). Kot je ugotovil že Foucault (1977), nadzorovanje in discipliniranje v smislu nenapisanih in samoumevnih pravil ne temeljita na neposredni prisili, temveč izhajata iz posredne

¹ To se je pokazalo tudi v enem izmed vrtnov v naši raziskavi.

oblasti, ki jo avtor imenuje mikrofizika oblasti. Gre za posredno moč, ki izhaja iz vsakodnevnih samoumevnih praks in načinov podrejanja, katerega ena od oblik so tudi zdravstveno-higienske zahteve.

Z. Millei in Imre (2015) pravita, da so prostori (vrtcev) socialno konstruirani in povezani z nosilci moči. V vrtcih kot »servisih za otroke« (prav tam, str. 5) so socialne norme, vrednote, pravice, razumevanja pravil in prakse pretežno ustvarili odrasli. Avtorja pravita (prav tam, str. 7), da je za diskurze higiene oz. zdravstveno-higienske režime, ki izhajajo iz medicinskih in javnozdravstvenih ved, značilno, da konstruirajo otroke kot podrejene in odrasle kot tiste, ki odločajo.

Problem in cilj raziskave

Počitek oz. spanje v vrtcih kot del dnevne rutine je tema diskusij že vrsto let, a po naših izkušnjah in opravljenih raziskavah (npr. Batistič Zorec in Jug Došler 2016) v mnogih vrtcih na tem področju še ni prišlo do nujnih sprememb. Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kako poteka počitek oz. spanje v oddelkih starejših predšolskih otrok (od 3. do 6. leta) v dveh vrtcih, enem iz Osrednjeslovenske (v nadaljevanju A) in enem iz Savinjske regije (v nadaljevanju B). Razlog za vključitev dveh vrtcev in iskanje morebitnih razlik v organizaciji spanja med njima je bila predpostavka, da ta del dnevne rutine ni odvisen le od posamezne vzgojiteljice, temveč nanj pomembno vpliva »kultura vrtca«, tj. zahteve (navodila) in pričakovanja vodstva ter ustaljeni režimi in navade v instituciji. Zanimalo nas je tudi, ali imajo otroci možnost odločanja – ali in kako sodelujejo v organizaciji tega dela dnevne rutine. V nasprotju s predhodnimi raziskavami, ki so preučevale ta problem le z vidika stališč in ravnanj strokovnih delavcev, smo izvedbo tega dela dnevne rutine raziskovali tudi z organizacijskega, varnostnega in zdravstvenega vidika. Pregledali smo zakonska določila na tem področju ter raziskali, kako jih razumejo in upoštevajo vzgojitelji, organizatorji prehrane in zdravstveno-higienskega režima, ravnateljji in inšpektor. Glede na naše predhodne izkušnje namreč v mnogih vrtcih določajo bolj restriktivne omejitve oz. interna navodila, kot so obvezna oz. predpisana na ravni države.

V prispevku bomo predstavili del rezultatov opisane raziskave, in sicer se bomo osredotočili na potek počitka oz. spanja in organizacijo dejavnosti za nespeče otroke ter opozorili na problematičnost internih navodil vrtcev na tem področju z vidika Kurkuluma za vrtce (1999) ter pravic otrok.

Raziskovalna vprašanja

1. Kako poteka izvedba počitka in spanja v vrtcu in kakšna so stališča strokovnih delavcev do potrebnosti spanja otrok?
2. Ali so vzgojitelji seznanjeni z zakonskimi določili in predpisi na tem področju ter ali se njihova ravnanja skladajo s temi določili?

3. Kako predpisana določila razumejo, interpretirajo in izvajajo vodstveni delavci (ravnateljji) ter organizatorji prehrabnega in zdravstveno-higienskega režima (v nadaljevanju: OPZHR)?
4. Kako inšpektorji razumejo in pri inšpektorskem pregledu upoštevajo predpisana zakonska določila in predpise pri tem delu dnevne rutine?

Metodologija

Uporabili smo deskriptivno metodo pedagoškega raziskovanja. Raziskava je potekala v dveh vrtcih, sestavljena pa je iz dveh delov. V prvem delu raziskave smo podatke zbirali s pomočjo anketnega vprašalnika za vzgojitelje in pomočnike vzgojiteljev, v drugem pa smo opravili intervjuje s strokovnimi, svetovalnimi in vodenimi delavci obeh vrtcev ter za to območje pristojno zdravstveno inšpektorico z namenom dobiti vpogled v njihovo razumevanje oz. interpretacijo zakonskih določil in ravnanj na tem področju.

Vzorec

Vzorec je bil priložnosten, vsem sodelujočim pa je bila zagotovljena anonimnost. V prvem delu raziskave smo anketirali 38 strokovnih delavk, ki so bile v šolskem letu 2015/16 zaposlene v oddelkih drugega starostnega obdobja ali v starostno kombiniranih oddelkih. Iz vrtca Osrednjeslovenske regije (vrtec A) je sodelovalo 12 strokovnih delavk, od tega sedem vzgojiteljic predšolskih otrok in pet pomočnic vzgojiteljic, glede na delovno dobo sta bili dve strokovni delavki v vrtcu zaposleni manj kot pet let, šest od 11 do 20 let ter štiri nad 21 let. Iz vrtca Savinjske regije (vrtec B) je sodelovalo 26 strokovnih delavk, od tega 22 vzgojiteljic predšolskih otrok in štiri pomočnice vzgojiteljic. Dve strokovni delavki sta imeli manj kot pet let delovne dobe, tri od 6 do 10 let, štiri od 11 do 20 let ter 17 strokovnih delavk nad 21 let delovne dobe.

V drugem delu raziskave smo v vsakem vrtcu oz. regiji opravili intervjuje s po eno vzgojiteljico štiri- do petletnih otrok, ravnateljico in OPZHR. Intervju smo izvedli tudi z zdravstveno inšpektorico, pristojno za to območje. Obe vključeni vzgojiteljici imata visoko strokovno izobrazbo (diplomirani vzgojiteljici predšolskih otrok) ter pet oz. 12 let delovnih izkušenj v predšolski vzgoji. Ena ravnateljica vrtca ima visoko strokovno izobrazbo (specialistka menedžmenta v izobraževanju), druga pa univerzitetno izobrazbo (univerzitetna diplomirana socialna delavka). Obe organizatorki prehrane in zdravstveno-higienskega režima (v nadaljevanju OPZHR) imata visoko strokovno izobrazbo, in sicer sta diplomirani sanitarni inženirki. Zdravstvena inšpektorica, ki smo jo intervjuvali, je prav tako diplomirana sanitarna inženirka. Vse anketirane in intervjuvane so ženskega spola.

Postopek zbiranja podatkov

Kot instrument za zbiranje podatkov smo najprej uporabili vprašalnik za strokovne delavce vrtcev, ki smo ga pripravili sami in vsebuje vprašanja zaprtega, odprtega in kombiniranega tipa. Razdeljenih je bilo 44 anketnih vprašalnikov, vrnjenih pa je bilo 38 (86 %). V drugem delu raziskave smo za polstrukturirane intervjuje pripravili seznam ključnih vprašanj odprtega tipa. Glede na potek posameznega intervjuja smo po potrebi dodali še dodatna vprašanja. Upoštevali smo pravila etike in priporočljiv potek intervjuja. Intervju smo izvajali posamezno z vsako osebo in ga snemali na diktafon. Zbiranje podatkov je potekalo v času od novembra 2015 do junija 2016.

Postopek obdelave podatkov

Podatke, ki smo jih pridobili z anketnim vprašalnikom, smo kvantitativno obdelali na ravni deskriptivne in inferenčne statistike, pri kateri smo izračunali frekvenčne vrednosti (f , $f\%$) atributivnih spremenljivk. Obdelava je bila izvedena s programom SPSS. Intervjuje smo posneli in zapisali v ortografski obliki. Določili smo kodirne enote, sledilo je kodiranje, nato smo postavili kategorije. Znotraj posameznih kategorij smo primerjali ugotovitve o počitku oz. spanju v vrtcu z vidika zakonodaje in prakse.

Rezultati in interpretacija

Najprej nas je zanimalo, kako poteka počitek oz. spanje otrok v obeh vrtcih.

Počitek oz. spanje v oddelku	Vrtec A		Vrtec B		SKUPAJ	
	f	f (%)	f	f (%)	f	f (%)
Vsi otroci v času počitka spijo.	4	33,3	3	11,5	7	18,4
Vsi otroci ležejo k počitku, kdor ne zaspi, počiva na ležalniku.	1	8,3	0	0,0	1	2,6
Vsi otroci ležejo k počitku, kdor ne zaspi, dobi na ležalnik igračo.	1	8,3	0	0,0	1	2,6
Vsi otroci ležejo k počitku, kdor ne zaspi, lahko vstane in se igra.	6	50,0	14	53,8	20	52,6
Vsi otroci počivajo (otroci, ki potrebujejo spanje, ležejo na ležalnike, drugi sedejo ali ležejo na blazine), kdor ne zaspi, lahko vstane in se igra.	0	0,0	9	34,6	9	23,7
Na ležalnike gredo le otroci, ki potrebujejo spanje, drugi se lahko igrajo.	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Nihče izmed otrok ne spi.	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Drugo	0	0,0	0	0,0	0	0,0
SKUPAJ	12	100,0	26	100,0	38	100,0

Preglednica 1: Potek počitka oz. spanja v oddelku

Kot je razvidno iz Preglednice 1, je najpogostejši potek počitka – pojavlja se v dobri polovici (20 oz. 52,6 %) primerov –, da vsi otroci ležejo na ležalnik, kdor ne zaspi, pa lahko po določenem času vstane in se igra. Rezultati se ujemajo z ugotovitvami raziskave M. Batistič Zorec in J. Jug Došler (2016) na večjem slovenskem vzorcu, v kateri je bil to prav tako najpogostejši potek počitka oz. spanja. Anketiranke smo vprašali še, koliko časa morajo nespeči otroci ležati. V slabih treh četrtinah (21 oz. 72,4 %) primerov to traja 15 do 20 minut, v dobri četrtini (8 oz. 27,6 %) pa 20 do 30 minut. Praksa, da mora otrok ležati ves čas počitka, se pojavlja le v dveh oddelkih vrtca A, a je po našem mnenju povsem nesprejemljiva in v nasprotju s pravicami otrok. Vprašljiv se nam zdi tudi odgovor sedmih vzgojiteljic, da vsi otroci v času počitka spijo, še zlasti pa dvomimo, da to velja vedno. Obe intervjuvani vzgojiteljici štiri do pet let starih otrok sta namreč povedali, da v njunih oddelkih nikoli ne zaspijo vsi otroci, nespeči je približno tri do šest otrok, sicer pa se število dnevno spreminja. Več avtorjev (npr. Kast-Zahn in Morgenroth 2012; Pantley 2003) navaja, da se skoraj vsi otroci v starosti od dveh do petih let odvadijo rednega opoldanskega spanja, dolžina dnevnega spanja pa se s starostjo krajša.

Predhodne raziskave na tem področju (Bahovec in Kodelja 1996; Batistič Zorec in Jug Došler 2016) so ugotavljale le ravnanja strokovnih delavk pri počitku, ne pa njihovih stališč do potrebnosti počitka oz. spanja v vrtcu. Zato smo anketirankam in intervjuvanima vzgojiteljicama zastavili vprašanje, ali otroci (od 3. do 6. leta) potrebujejo spanje čez dan, in jih prosili, da svoj odgovor utemeljijo.

Odg.	Utemeljitev	Vrtec A		Vrtec B		SKUPAJ	
		f	f (%)	f	f (%)	f	f (%)
DA	Otroci spanje potrebujejo, ker so v dopoldanskem času zelo dejavni.	2	16,7	8	30,8	10	26,3
	Vsi otroci potrebujejo počitek, spanje je individualna potreba posameznika.	7	58,3	12	46,2	19	50,0
	Otroci spanje potrebujejo po izkušnjah strokovnih delavcev in po posvetovanju s starši.	0	0,0	3	11,5	3	7,9
	Brez utemeljitve.	2	16,7	1	3,8	3	7,9
NE	Če posamezni otroci spanje potrebujejo, jim moramo to tudi omogočiti.	1	8,3	2	7,7	3	7,9
SKUPAJ		12	100,0	26	100,0	38	100

Preglednica 2: Ali predšolski otroci od 3. do 6. leta potrebujejo spanje in zakaj?

Kot je razvidno iz Preglednice 2, je večina (35 oz. 92,1 %) anketirank odgovorila z »da«, torej menijo, da predšolski otroci od 3. do 6. leta še potrebujejo spanje čez dan. Največ izmed njih (19 oz. 50 %) jih pravi, da vsi otroci potrebujejo krajši počitek, spanje pa je individualna potreba posameznega otroka. Če te podatke primerjamo z odgovorom na podobno vprašanje v raziskavi E. Bahovec in Kodelja (1996), opravljeni pred dvema desetletjema, kjer je tretjina strokovnih delavk odgovorila pritrdilno, ugotovimo, da je mnenje o potrebnosti počitka v obliki vsaj krajšega obveznega ležanja celo pogostejše kot nekoč. Le nekaj anketirank (3 oz. 7,9 %)

meni, da je to individualna potreba posameznika. Ena izmed njih pravi, da »bi vse strokovne delavke morale po mesecu dni prepoznati in spoznati otroke do te mere, da bi znale pravilno oceniti, kdo spanje še potrebuje in kdo ne.« In dodaja: »Se bojim, da nekatere prevečkrat izhajajo iz svojih interesov namesto iz interesa otrok.« Podobno razmišljata tudi M. Batistič Zorec in A. Jug Došler (2016), ki predlagata, da spanje v drugem starostnem obdobju ne bi smelo več biti del vsakodnevne rutine, pri čemer pa bi morali otrokom, ki spanje še potrebujejo, to omogočiti.

Obe intervjuvani vzgojiteljici se zavedata, da je spanje individualna potreba posameznega otroka, vendar kot večina kolegic menita, da krajši počitek na ležalnikih ali blazinah potrebujejo vsi otroci, da se umirijo in da lahko tisti, ki potrebujejo spanje, zaspijo. Povedali sta, da počitek v tišini, ob umirjeni glasbi ali pravljici traja 20 minut, potem lahko budni otroci vstanejo. Vzgojiteljica A je utemeljevala, da je 20-minutni počitek otrok v skladu z ustnim navodilom za delo, ki ga je dobila od mentorice in sodelavk. Vzgojiteljica B pa je svoje ravnanje utemeljevala z internimi navodili vrtca. V interni Strokovni mapi s področja zdravstveno-higienskega režima, prehrane, varstva pri delu in požarne varnosti v vrtcu (2013) je namreč zapisano, da otroci, ki ne (za)spijo, lahko po 20 minutah vstanejo in se igrajo oz. izvajajo umirjene dejavnosti.

Ne moremo pa se strinjati s tem, da obe vzgojiteljici občasno upoštevata želje staršev po predčasnem zbujanju otrok. I. Medved (2004) meni, da je treba otroku dopustiti, da se prebuja počasi. Če pa prihaja do razhajanj med fiziološkimi potrebami otroka in željami staršev, bi morali upoštevati potrebe otroka. V tem primeru se opremo na Kodeks etičnega ravnanja v vrtcu (1996) in zagovarjamo pravice otrok (Železnik 2014). G. Čačinovič Vogrinčič (2004) meni, da je najprej potrebno, da se vse želje glede počitka ali spanja izrečejo, potem pa soustvarimo dogovor. Menimo, da bi se morale vzgojiteljice seznaniti tudi s tem, kdaj posamezen otrok doma zjutraj vstaja in kdaj zvečer zaspí, ter v dogovoru s starši izbrati za otroka najustreznejši režim počitka oz. spanja v vrtcu. Tudi avstralski raziskovalci (Staton idr. 2017) ugotavljajo, da večina (79 %) staršev ne želi, da bi njihovi otroci v vrtcu spali, saj to povzroča težave v nočnem spanju otrok. Zavedajo pa se, da starši včasih ne sledijo potrebam otrok, zato bi morali strokovni delavci vrtcev namesto sledenja zahtevam staršev prevzeti profesionalno odgovornost za ugotavljanje specifičnih potreb posameznih otrok.

A. Žerovnik (1995) je že pred časom napisala, da pri spanju obstajajo biološko utemeljene individualne razlike in da njihovo neupoštevanje oz. siljenje otrok k ležanju lahko otroka močno prizadene. Večina otrok zna sama uravnavati potrebe po spanju in počitku, če jim le pri tem pustimo dovolj svobode. Avtorica (prav tam) nadaljuje, da počitek običajno pojmuje kot naravno potrebo po nekem naporu, po daljši dejavnosti, vendar pa ima lahko obliko spanja, poležavanja, poslušanja pravljic ali umirjene igre in ne nujno ležanja.

Čeprav lahko glede na prostorske (le en prostor oz. igralnica, v kateri se otroci igrajo, učijo, jedo in spijo) in kadrovske pogoje (praviloma je v času počitka oz. spanja v oddelku le ena strokovna delavka) razumemo prakso krajšega obveznega ležanja za vse otroke, tudi tiste, ki ne potrebujejo spanja, pa taka organi-

zacija počitka ni v skladu s Kurikulumom za vrtce (1999). V tem dokumentu (prav tam, str. 12) je namreč zapisano, da počitek in spanje ne bi smela biti obvezna ne časovno preveč strogo določena, organizacija počitka pa bi morala biti odvisna od individualnih potreb otrok ter od organizacije posebej utrudljivih dejavnosti, sprehodov, obiskov institucij, izletov. Da je drugačna organizacija počitka mogoča kljub prostorskim in kadrovskim omejitvam, pričajo primeri vrtcev oz. oddelkov, kjer to že prakticirajo. Vzgojiteljica J. Železnik (2005, str. 59) npr. piše, da pri njih počitek in spanje že dolgo nista obvezna in tudi ne časovno strogo določena; organizacija počitka pa je odvisna od prepoznavanja individualnih potreb otrok.

M. Batistič Zorec in A. Jug Došler (2016) upiranje spremembam pri počitku in spanju razlagata v kontekstu prikritega kurikula. Ta je pomemben del ustaljenih navad in stereotipnih prepričanj odraslih, zaradi česar mladi zaposleni hitro začnejo posnemati druge strokovne delavce, namesto da bi se samostojno odločali. Vzgojitelji, ki ne podpirajo siljenja otrok k spanju, so pogosto deležni očitkov ali pritiska sodelavcev. Tudi v naši raziskavi pridobljeni empirični podatki nakazujejo, da je v ozadju opisane organizacije spanja osebni interes strokovnih delavcev. Za ponazoritev navajamo kritično razmišljanje ene izmed anketirank: »Treba se je zavedati, da je čas počitka namenjen tudi strokovnim delavcem in zato se še vedno uporablja način, da je počitek obvezen za vse, kar pa ni prav. Med počitkom strokovni delavci izkoristijo čas za odmor, pisanje dnevnika in drugih birokratskih obveznosti. Počitek je za marsikaterega otroka travma ali prisilno ležanje in kot takšen se je vtisnil v spomin tudi meni, ko sem obiskovala vrtec. Žal je še danes pogosto tako. Pa ne zato, ker bi si želeli, ampak zato, ker nas sistem sili v tako delo.« Iz te ene od redkih kritičnih izjav lahko razberemo tudi, da se v posameznem vrtcu vzpostavi »sistem« oz. režim organizacije spanja, ki se mu posameznik, ki misli drugače, zelo težko upre.

Ker vemo, da je v slovenskih vrtcih pogosta praksa postavljanje ležalnikov po sistemu glava–noge, smo v anketi vprašali strokovne delavke, kako imajo v igralnici postavljene ležalnike. Izkazalo se je, da v večini oddelkov obeh preučevanih vrtcev postavljajo ležalnike natanko tako (11 oz. 91,7 % v vrtcu A in 22 oz. 84,8 % v vrtcu B). Ker se je postavljanje ležalnikov po sistemu glava–noge v naši raziskavi pokazalo za znatno pogostejše kot v pred dvema desetletjema izvedeni slovenski raziskavi (Bahovec in Kodelja 1996), nas je posebej zanimalo, od kod izvira ta z vidika spoštovanja otrok neustrezna navada. Intervjuvana vzgojiteljica A pravi, da upošteva ustna navodila za delo, ki jih je dobila od mentorice in sodelavk, vzgojiteljica B pa upošteva interne predpise in navodila vrtca s področja zdravstveno-higienskega režima (Strokovna mapa ... 2013).

Kot lahko ugotovimo iz pregleda zakonskih določil in strokovnih priporočil² glede varnostnega, zdravstvenega in organizacijskega vidika, so ta pri počitku oz. spanju zelo splošna. Pokazalo se je, da postavljanje ležalnikov po sistemu glava–noge izhaja iz Priporočil za ukrepanje v vrtcu ob nujnih stanjih in nenadno nastalih bole-

² Zakon o vrtcih (2005), Pravilnik o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca (2013), Kurikulum za vrtce (1999), Kodeks etičnega ravnanja v vrtcih (1996).

zenskih znakov (2012).³ Poudariti pa je treba, da v teh priporočilih navedeni ukrepi veljajo samo v primeru izbruha nalezljive bolezni. Kot smo izvedeli iz intervjuja s pristojno zdravstveno inšpektorico, zakonska določila in predpisi glede varnosti in zdravja otrok na področju počitka oz. spanja niso zajeti v okvir rednega nadzora Zdravstvenega inšpektorata Republike Slovenije. Počitek bi lahko bil predmet izrednega nadzora samo v primeru izbruha nalezljive bolezni med otroki v vrtcu in le, kadar se ne upoštevajo ukrepi epidemiologa Nacionalnega inštituta za javno zdravje. Prej omenjeni dokument (prav tam) je torej nastal z namenom, da bi bil v pomoč osebju v vrtcu pri ravnanju ob življenje ogrožajočih in drugih nenadno nastalih stanjih, ki zahtevajo ukrepanje ali zdravniško pomoč, nikakor pa ne, da bi predlogi v njem postali splošno pravilo ravnanja v vseh oddelkih. Očitno je torej, da so v nekaterih vrtcih organizatorji PZHR ob podpori vodstva vrtca določili interna pravila, ki presegajo zakonska določila ter so s psihološkega in pedagoškega vidika zelo vprašljivi, strokovni delavci pa jih upoštevajo, ne da bi podvomili o njihovi pedagoški ustreznosti. Tudi obe intervjuvani ravnateljici nista podvomili o ustreznosti te prakse. E. Bahovec in Kodelja (1996) sta že pred zakonodajno in kurikularno prenovo vrtcev zapisala, da gre pri takem postavljanju ležalnikov za nepotrebno discipliniranje telesa.

Zanimalo nas je še, kje in kako potekajo dejavnosti za nespeče otroke. Na to vprašanje so odgovorile le vzgojiteljice (29),⁴ pri katerih nespeči otroci lahko po določenem času vstanejo in so v času počitka dejavni.

Prostor za otroke, ki ne spijo	Vrtec A		Vrtec B		SKUPAJ	
	f	f (%)	f	f (%)	f	f (%)
V igralnici.	4	66,7	10	43,5	14	48,3
V garderobi.	0	0,0	2	8,7	2	6,9
V skupnem prostoru (dvorani, telovadnici ...) enote, kjer se budni otroci več oddelkov skupaj igrajo.	0	0,0	3	13,0	3	10,3
Na igrišču.	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Drugo	2	33,3	8	34,8	10	34,5
SKUPAJ	6	100,0	23	100,0	29	100,0

Preglednica 3: Prostor dejavnosti za otroke, ki v vrtcu ne spijo

Strokovne delavke obeh preučevanih vrtcev v polovici (19 oz. 51,7 %) primerov otrokom omogočajo, da se igrajo v različnih prostorih, poleg igralnice še v garderobi in skupnem prostoru enote vrtca. Žal pa budni otroci v nobenem preučevanem oddelku niti občasno niso na igrišču. Intervjuvana vzgojiteljica A je na to vprašanje odgovorila, da vse dejavnosti potekajo v igralnici, vzgojiteljica B pa, da dejavnosti

³ V podglavju *Ukrepi ob pojavu izbruha nalezljive bolezni v vrtcu* (prav tam, str. 16) je poudarjeno, da naj bodo v primeru kapljičnih nalezljivih bolezni (več primerov škrlatinke, oslovskega kašlja, gripe itn.) razmiki med posteljicami najmanj 30 centimetrov, idealna razdalja je en meter, otroci pa naj spijo izmenično obrnjeni glava–noge.

⁴ Kot je razvidno iz odgovorov v Preglednici 1, v preostalih sedmih oddelkih vsi otroci zaspijo, v dveh pa morajo ležati do konca počitka, četudi ne zaspijo.

v času počitka potekajo v igralnici in garderobi. M. Batistič Zorec (2005a) pravi, da se kljub prostorski stiski lahko počitek in spanje organizirata tako, da tisti otroci, ki so utrujeni in potrebujejo spanje, spijo, drugi pa se ukvarjajo z dejavnostmi, ki spečih ne motijo, ali pa odidejo v drug prostor. Na ta del dnevne rutine se nanaša tudi *Pravilnik o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca* (2013), ki v 17. členu med drugim določa, da se lahko hodnik in garderobe po potrebi spremenijo v del igralnega prostora.

Na vprašanje, kaj počnejo otroci, ki ne (za)spijo, so strokovne delavke najpogosteje odgovorile, da dejavnosti zanje ne načrtujejo, le dve (6, 9 %) jih načrtujeta redno. V vrtcu A dejavnosti za budne otroke ne načrtujeta dve tretjini (4 oz. 66,7 %), v vrtcu B pa dobra polovica (12 oz. 52,2 %) strokovnih delavk. Preostale strokovne delavke te dejavnosti včasih načrtujejo in včasih ne. Tudi intervjuvani vzgojiteljici sta odgovorili, da teh dejavnosti ne načrtujeta, čas počitka in spanja pa navadno izkoristita za dokončanje dopoldanskih dejavnosti z različnih področij kurikula ali pa otroci sami izberejo umirjene dejavnosti. V Kurikulumu za vrtce (1999) je med cilji zapisano, da je treba otrokom omogočiti čim pestrejšo in raznovrstnejšo ponudbo na vseh področjih dejavnosti, in to velja tudi za čas počitka oz. spanja. L. Marjanovič Umek in U. Fekonja Peklaj (2008) poudarjata, da so rutinske dejavnosti pomemben del zapisanega in izvedbenega kurikula.

Sklep

Čeprav smo raziskavo opravili na zelo majhnem vzorcu dveh vrtcev in njenih rezultatov nikakor ne moremo posploševati, so dobljeni rezultati skladni z ugotovitvami drugih slovenskih raziskav. Starejše raziskave (npr. De Batistič 1990; Bahovec in Kodelja 1996), opravljene pred uvedbo Kurikuluma za vrtce (1999), so ugotavljale, da je v vrtcih večinoma enak režim spanja za vse otroke v oddelku in da pri tem delu dnevne rutine strokovne delavke ne upoštevajo različnih potreb otrok. Naše ugotovitve se ujemajo tudi z novejšo raziskavo v okviru projekta Reggio Emilia (Batistič Zorec in Jug Došler 2016), kjer je enako kot v preučevanih dveh vrtcih prevladovala praksa, da vsi otroci ležejo k počitku, po določenem času pa nespeči otroci lahko vstanejo in se gredo igrati. Najbolj problematična pa je v večini oddelkov obeh vrtcev prisotna praksa postavljanja ležalnikov po sistemu glava–noge. Ta kaže, da strokovne delavke brez razmisleka in ugovora upoštevajo interna navodila organizatork PZHR, verjetno zato, ker jim ta ustrezajo, ali pa zato, ker nočejo oz. si ne upajo delati drugače kot večina sodelavcev v vrtcu.

Na kakovost počitka oz. spanja pomembno vpliva tudi delovni čas strokovnih delavk. V preteklosti je delovni čas vzgojiteljic za neposredno delo v oddelku praviloma trajal do 13. ure, v popoldanskem času pa so bile z otroki varuhinje.⁵ S prenovo in uvedbo Kurikuluma za vrtce (1999) se je v večini vrtcev delovni čas spremenil tako, da se urnika vzgojiteljice in pomočnice vzgojiteljice izmenjujeta. To pomeni, da vsaj občasno vzgojitelji delajo z otroki tudi v času počitka in po njem – do odhoda otrok

⁵ Po novem pomočnice oz. pomočniki vzgojitelja.

domov, kar naj bi prispevalo k večji kakovosti bivanja otrok v vrtcu in boljši komunikaciji z njihovimi starši. Ena od ovir pa je, da je v pred kratkim spremenjenem *Pravilniku o normativih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje* (2014) v 26. členu določeno, da v času počitka ni sočasne navzočnosti vzgojitelja in pomočnika vzgojitelja. Kljub temu menimo, da ravnatelj oz. pedagoški vodja vrtca lahko organizira delovni čas tako, da sta pri tem delu dnevne rutine vsaj v nekaterih oddelkih dve strokovni delavki; organizira prostor na ravni enote, kjer se otroci, ki čez dan ne spijo, skupaj igrajo; spodbuja vključevanje otrok v skladu z njihovimi predlogi in željami, ne samo pri načrtovanju počitka v oddelku, ampak tudi na ravni enote itn. Tudi M. Batistič Zorec (2005a) poudarja, da je potek počitka oz. spanja odvisen predvsem od pedagoškega vodenja in organizacije dela v vrtcu in da so za njegovo (ne)ustreznost odgovorni predvsem vodilni delavci vrtcev.

Z ugotovitvami raziskave želimo prispevati k razmisleku in prepotrebni uvažanju nujnih sprememb na tem področju. Odrasli, ki smo neposredno ali posredno vključeni v potek tega dela dnevne rutine, bi se morali bolj poglobiti v to problematiko, se o njej pogovarjati med seboj in z otroki ter jo v skladu s pridobljenimi ugotovitvami spreminjati. Premišljena in kontinuirana obravnava počitka oz. spanja pripomore k boljšemu razumevanju potreb otrok in želja staršev ter k strpnemu dogovarjanju z njimi. Kritični razmislek o vlogi odraslih (prostorski pogoji, prepričanja, vrednote, znanja, empatija do otrok itd.) in jasno stališče zavoda (delovna obveza, evalvacija) lahko pomembno pomagajo k temu, da dosežemo otrokom bolj prilagojen počitek oz. spanje v vrtcu. Spreminjanje prepričanj in ustaljenih navad iz preteklosti se začne pri posameznem strokovnem delavcu, pri čemer pa je zelo pomembna tudi vloga vodstva in svetovalnih delavcev vrtcev. Povsem neustrezno se nam zdi, da nekatera pravila, ki zadevajo pravice otrok, določajo organizatorji PZHR, namesto da bi se izoblikovala ob timskem sodelovanju in skupnem razmisleku vseh odraslih, ki delajo z otroki v vrtcu. Skupni razmislek in iz tega izhajajoča ravnanja bi morala temeljiti na opazovanju oz. poznavanju različnih potreb otrok, pogovorih s starši in vključevanju mnenj ter predlogov otrok.

Oviro za spremembe pri tem delu dnevne rutine vidimo predvsem v prikitem kurikulumu ter subjektivnih teorijah strokovnih in vodstvenih delavcev. K njihovem spreminjanju bi po našem mnenju pripomogli izobraževanje ter projekti strokovnih in vodstvenih delavcev iz vseh slovenskih regij, z akcijskim ter evalvacijskim raziskovanjem v vrtcih pa bi lažje spreminjali in bogatili pedagoško prakso v smeri upoštevanja pravic in blagostanja otrok.

Literatura in viri

- Bahovec, E. D. in Kodelja, Z. (1996). *Vrtci za današnji čas*. Ljubljana: Center za kulturološke raziskave pri Pedagoškem inštitutu: Društvo za kulturološke raziskave.
- Batistič Zorec, M. (2005a). Pravice najmlajših: Ali morajo otroci v vrtcu res spati? 7 dni, 22. junij 2005, str. 6–8.
- Batistič Zorec, M. (2005b). Pojmovanja v otroštvu in vzgoji kot dejavnik prikritega kurikula v vrtcu. V: B. Vrbovšek (ur.). *Prikriti kurikulum v kurikulumu – rutina ali izziv v vrtcu*. Ljubljana: Supra, str. 25–30.

- Batistič Zorec, M. in Jug Došler, A. (2016). Rethinking the hidden curriculum: daily routine in Slovene preschools. *European Early Childhood Education Research Journal*, 24, št. 1, str. 103–114.
- Blaise, M. in Nuttal, J. (2011). *In the early years classroom*. Australia and New Zeland: Oxford University Press.
- Bregar Golobič, K. (2004). Prikriti kurikulum ali drugo kurikula. V: E. Dolar Bahovec in K. Bregar Golobič (ur.). *Šola in vrtec skozi ogledalo*. Ljubljana: DZS, str. 16–34.
- Cotič, J. (2004). Discipliniranje telesa, nadzorovanje in kaznovanje – iskanje alternative. V: E. Dolar Bahovec in K. Bregar Golobič (ur.). *Šola in vrtec skozi ogledalo*. Ljubljana: DZS, str. 35–44.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2004). Soustvarjanje življenja v vrtcu in šoli. V: E. Dolar Bahovec in K. Bregar Golobič (ur.). *Šola in vrtec skozi ogledalo*. Ljubljana: DZS, str. 77–83.
- De Batistič, M. (1990). *Vpliv institucionalne predšolske vzgoje na socialno-emocionalni razvoj otroka: otrokove razvojne potrebe in ravnanje vzgojiteljev*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, neobjavljena magistrska naloga.
- Dolar Bahovec (2004). Spremembe v naših vrtcih in šolah: tu in zdaj! V: E. Dolar Bahovec in K. Bregar Golobič (ur.). *Šola in vrtec skozi ogledalo*. Ljubljana: DZS, str. 8–14.
- Ebert, O. (2002). Uvajanje novincev v vrtec in učenje rutinskih privajenosti. *Sodobna pedagogika*, 53, št. 5, str. 162–180.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punishment: The birth of the prison*. New York: Pantheon books.
- Kast-Zahn, A. in Morgenroth, H. (2012). *Vsak otrok se lahko nauči spati*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kodeks etičnega ravnanja v vrtcih*. (1996). Dostopno na: <http://www.vrtec-sentrupert.si/files/2015/10/KodeksEti%C4%8DnegaRavnanjaVVrtcih.pdf> (pridobljeno 10. 6. 2017).
- Konvencija o otrokovih pravicah*. (1989). Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105> (pridobljeno 10. 6. 2017).
- Kroflič, R. (2001). Temeljne predpostavke, načela in cilji kurikula za vrtce. V: L. Marjanovič Umek, (ur.). *Otrok v vrtcu: priročnik h Kurikulu za vrtce*. Maribor: Obzorja, str. 7–25.
- Kurikulum za vrtce*. (1999). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Medved, I. (2004). Dnevna rutina v vrtcu nekoč in danes. V: E. Dolar Bahovec in K. Bregar Golobič (ur.). *Šola in vrtec skozi ogledalo*. Ljubljana: DZS, str. 45–47.
- Pantley, E. (2003). *Otroško spanje – brez joka v sanje*. Radovljica: Didakta.
- Pravilnik o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*. (2013). Uradni list RS, št. 73/00, 75/05, 33/08, 126/08, 47/10, 47/13. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV3140> (pridobljeno 3. 12. 2017).
- Pravilnik o normativih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje*. (2014). Uradni list RS, št. 100/05, 25/08, 98/09, 36/10, 62/10, 94/10, 40/12, 27/14. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12026> (pridobljeno 3. 12. 2017).
- Predšolska vzgoja in izobraževanje v vrtcih, Slovenija*. (2015/16). Dostopno na: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/5916> (pridobljeno 2. 12. 2017).
- Priporočila za ukrepanje v vrtcu ob nujnih stanjih in nenadno nastalih bolezenskih znakih*. (2012). Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Rutar, S. (2013). *Poti do participacije otrok v vzgoji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.

- Spodek, B. (1989). Chinese kindergarten education and its reform. *Early Childhood Research Quarterly*, 4, str. 31–50.
- Staton, S. L., Smith, S. S., Hurst, C., Pattinson, C. L. in Thorpe, K. J. (2017). Mandatory nap times and group napping patterns in child care: an observational study. *Behavioral Sleep Medicine*, 15, št. 2, str. 129–143.
- Strokovna mapa s področja zdravstveno higienskega režima, prehrane, varstva pri delu in požarne varnosti v Vrtcu občine Žalec. (2013). Interno gradivo Vrtca občine Žalec.
- Trister, D., Colker D. in Laura, J. (1992). *Creative Curriculum for Early Childhood*. Washington: Teaching Strategies, Inc.
- Šepec, T. (2005). Ali sta počitek in spanje potreba, obveznost ali prisila? V: B. Vrbovšek (ur.). *Prikriti kurikulum v kurikulumu – rutina ali izziv v vrtcu*. Ljubljana: Supra, str. 52–55.
- Šetinc, M. (1990). Prispevek h konceptu predšolske vzgoje. V: *Predšolska vzgoja v sistemu širše družbene skrbi za otroka*. Ljubljana: odbor za razvoj družbenega varstva v Sloveniji, str. 23–26.
- Zakon o vrtcih*. (2017). Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2017-01-2525?sop=2017-01-2525> (pridobljeno 2. 12. 2017).
- Železnik, J. (2005). Spanje in individualne potrebe otrok. V: B. Vrbovšek (ur.). *Prikriti kurikulum v kurikulumu – rutina ali izziv v vrtcu*. Ljubljana: Supra, str. 59–62.
- Železnik, M. (2014). Otrokove pravice v dnevni rutini v procesu kurikularne prenove. V: B. Vrbovšek (ur.). *Vzgojiteljica: Kurikul vrtca – včeraj, danes in jutri*, str. 15–19.
- Žerovnik, A. (1995). Počitek, spanje, bioritem (I). *Didakta*, št. 24/25, str. 13–17.

Ema SELIČ (Vrtci občine Žalec, Slovenia) in Marcela BATISTIČ ZOREC (University of Ljubljana, Slovenia)

REST AND SLEEP IN PRESCHOOLS FROM THE PERSPECTIVE OF LEGISLATION AND PRACTICE

Abstract: In two preschools in the region of Savinjska and Central Slovenia, we researched the process of rest and sleep, specifically whether it is possible for children to choose to reject sleep as well as the activities organised for children who do not feel the need to sleep. We were also interested in the legal provisions in this area in terms of children's safety and health and the extent to which preschool teachers, nutritionists, health and hygiene regime organisers, headmasters and the health inspector understand and respect these provisions. For the analysis, we used the descriptive and causal non-experimental method of pedagogical research as well as quantitative and qualitative data processing. The common practice followed in both preschools was that all children had to lie down, but after a certain duration, children who did not fall asleep were allowed to get up and play. The results revealed statistically significant differences between the two selected preschools in the course of rest or sleep and in the activities organised for children who do not sleep during preschool. We found the practice of setting children's beds in an alternate manner (head to feet) to be particularly questionable. From the educational workers' actions, it is evident that they do not reflect on whether their rest or sleeping arrangements are in accordance with legal regulations, the curriculum for preschools (1999) and children's rights.

Key words: daily routine, rest and sleep, hidden curriculum, health and hygiene requirements, children's rights

E-mail for correspondence: ema.selic@gmail.com